

Mistä **haapana**risteymät tunnistaa?

Rariteettikomitea käsitteli uudelleen havainnot amerikanhaapanaristeymistä. Samalla paljastui Suomen ensimmäinen patagonianhaapanan ja haapanan risteymä, ja viime vuonna havaittiin Euroopassakin hyvin harvinainen australiantavin ja haapanan risteymä.

Pohjois-Amerikassa pesivästä amerikanhaapanasta BirdLife Suomen rariteettikomitea (RK) on hyväksynyt 73 havaintoa vuoden 2016 loppuun mennessä. Amerikanhaapana risteytyy ajoittain haapanan kanssa, ja RK oli käsitellytkin muutamia risteymähavaintoja 2000-luvulla. Koska tällaisia risteymätapauksia oli paljon, RK päätti tarkistaa risteymä-määrittysten linjanvetoa ja ottaa kaikki vanhatkin hyväksytyt havainnot uudelleen käsittelyyn. Samalla yritettiin kaivaa valokuvia ja alkuperäismuistiinpanoja vanhoista havainnoista.

Haapanan ja amerikanhaapanan risteymä

Sorsalinnuilla risteytyminen on moniin muihin lajiryhmiin verrattuna yleistä, ja niillä on lintutarhojenkin ansiosta todettu varsin erikoisia lajiyhdistelmiä. Suomessa on aikaisemmin havaittu muun muassa harjakoskelon ja uivelon sekä sinisiipitavin ja lapasorsan risteymiä. Vaikka amerikanhaapanan ja haapanan risteytyminen on tunnettu pitkään, risteymien määrittämisessä on otettava huomioon muut mahdolliset risteymät sekä myös oletettujen kantalajien vaihtelu. Tästä huolimatta useimmissa risteymätapauksissakin on hy-

Amerikanhaapanan siiven alapinnalta erottuvat muun muassa laajalti valkoiset kinalohöyhenet ja isot peitinhöyhenet. Huomaa myös koiraan koko matkalta punertavat kupeiden höyhenet sekä lajityypilliset päänkuviot, jossa silmän takana oleva vihreä alue erottuu tummempana kuin muu pää. Yhdysvallat, 16.1.2015. JYRKI NORMAJA

Juhlapukuisen haapanan lajityypillisessä punaisessa päässä kellanvalkea otsakilpi ulottuu pitkälle silmän taakse, mutta se saattaa laajentua joillakin yksilöillä silmän edessä. Punertava väri ruumiissa keskittyy tiukasti rintaan. Kupeet sekä selkä ovat harmaat. Hartiahöyhenissä on vain kapeasti tummat ruotijuovat, tertiaalit ovat laajalti mustakeskustaiset ja alaperä on yhtenäisen musta. Haapanan jalat ovat harmaat. Norfolk, Iso-Britannia, 30.1.2016. ALEKSI LEHIKONEN

vä puhua oletetuista lajiparin risteymistä, mikä kertoo määrittelyyn liittyvästä epävarmuudesta.

Koska kaikki havainnot Suomen amerikanhaapanaristeymistä koskevat keväisiä koiraita, tässä keskitytään vain niiden määrittämiseen. Naaraiden ja peruspukuisten lintujen määrittäminen on huomattavasti hankalampaa. Kirjallisuuden lisäksi havaintojen käsittelyssä saatiin asiantuntijalauseuntoja sorsaristeymien asiantuntijoilta **Dave Appletonilta** ja **Jörn Lehmhusilta**.

Amerikanhaapanan ja haapanan risteymillä kuvataan kaksi yleisintä risteymätyyppiä, mutta luonnollisesti risteymillä voi olla vaihteleva määrä eri isäntälajiensa tuntomerkkejä.

Haapanatyypinen risteymä: Otsakilpi on kellertävä, kuten tavallisella haapanalla. Silmien takana on tummat juovat, jotka yhtyvät niskassa, ja niissä on joskus vähän vihertävää sävyä. Ohjaksen ja poskien alue on vaihtelevan vaaleanruskeanharmaa, ja siinä on tummia kuvioita. Selkä, hartiahöyhenet sekä kupeet ovat harmaat, ja seassa on vaihteleva määrä pinkinruskeita höyheniä. Kinalohöyhenet voivat olla haapanan tapaan harmaat tai amerikanhaapanan tapaan valkeat.

Tämä amerikanhaapanan ja haapanan risteymä muistuttaa enemmän tavallista haapanaa. Päässä on selkeästi havaittavissa kellertävä otsakilpi ja punertavaa pohjaväriä, mutta myös amerikanhaapanamaisia piirteitä, kuten täplitystä poskessa ja vihertävää väriä silmän takana. Linnun kupeet ja selkä ovat haapanamaisesti harmaat, joskin heikosti punertavat. Osa risteymistä voi olla vielä haapanamaisempia: vihertävä värisävy voi puuttua kokonaan, ja selkein risteymään viittaava piirre on silmän takana oleva tummempi alue sekä täplikkyytys poskella. Arizona, Yhdysvallat, 20.12.2008. PIERRE DEVICHE

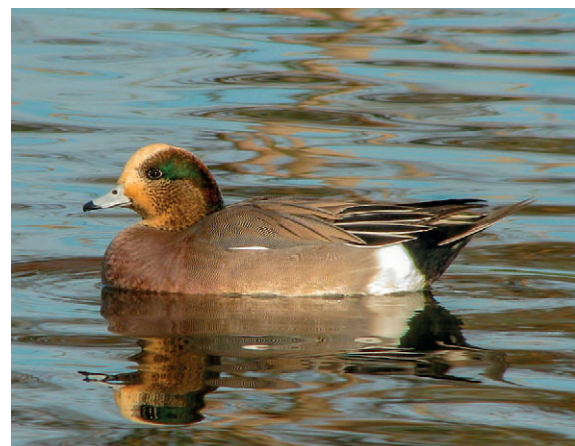

Juhlapukuisella amerikanhaapanakoiraalla erottuu muun muassa lajityypillinen päälaelle ulottuva valkea otsakilpi, vihreää väriä laajalti silmän takana, pienipiirteistä kuviointia poskella ja purppurasävyiset kupeet. Yhdysvallat, 11.1.2015. JYRKI NORMAJA

Amerikanhaapanatyypinen risteymä: Otsalaikku on vaalea, kermaisen kellertävä. Silmän takana oleva juova on voimakkaan vihreä samaan tapaan kuin oikealla amerikanhaapanalla. Ohjaksen alue ja posket ovat harmaan ruskeat, ja niissä on selkeätä tummaa täplitystä. Selkä, kyljet ja kupeet ovat pääsääntöisesti harmaat (kuten haapanalla). Äärimmäisissä tapauksissa risteymät voivat muistuttaa paljon amerikanhaapanaa, mutta punertava väri päässä ja ääni voivat paljastaa risteymän. Tällaisten tapausten toteaminen vaatii hyviä tarkkailuolosuhteita.

Muut haapanaristeymät

Myös patagonianhaapanan ja haapanan sekä sinisorsan ja haapanan risteymät, toisinaan tavalliset haapanatkin voivat muistuttaa amerikanhaapanan ja haapanan risteymiä.

Patagonianhaapanan tuntomerkkejä ovat laaja valkea laikku nokan tyvellä ja otsassa, silmän takana oleva vihertävä alue, laajalti tummat hartiahöyhenten keskustat, laajalti valkeat ylä- ja alaperä sekä oranssit kupeet. Slimbridge, Iso-Britannia, 7.5.2006. JUHA NIEMI

Nykykäsityksen mukaan vihertävä väri silmän takana kuuluu haapanan normaaliin lajinsisäiseen vaihteluun, mutta se voi myös olla merkki jostain kaukaisesta risteytymisestä jonkun vihreäpäisen sorsalajin kanssa. Tällä haapanalla ei ole mitään muuta mahdolliseen risteymään viittaavaa tuntomerkkiä. Norfolk, Iso-Britannia, 31.1.2016. ALEKSI LEHIKONEN

Patagonianhaapanan ja haapanan risteymä: Patagonianhaapana on havaittu Suomessa kolme kertaa ja sijoitettu E-kategoriaan eli häkkikarkulaiseksi. Risteymillä voi olla tummaa höyhenystä nokan tyvellä. Valkea tai kellertävä otsa päättyy silmän päällä tai pääläellä, ja silmän takana on laajalti vihertävä juova. Ohjas ja posket ovat harmaat, ja niissä on tummaa kuviointia. Hartiahöyhenet ja selkä ovat harmaat, ja hartiahöyhenissä voi olla selkeät tummat keskustat toisin kuin haapanalla tai amerikanhaapanalla. Kupeet ovat pinkit tai oranssit ja yläperä laajalti valkoinen. Patagonianhaapanalla on valkeat kainalot, joten myös risteymillä voi olla valkeaa kainalossa. Risteymätyypillä alaperä on mustavalkokirjava, kun amerikanhaapanan ja haapanan risteymillä se on yhtenäisen musta.

Haapana, jolla vihreätä silmän takana: Joillakin haapanoilla on vaihteleva määrä vihreää silmän takana, mikä luo amerikanhaapanamaisen ilmeen. Vihertävä väri päässä haapanalla

voi olla lajinsisäistä vaihtelua tai mahdollisesti jääne toisen tai useamman polven takaisesta risteymävaikutuksesta. Sellaisen määrittäminen on vaikeaa tai mahdotonta. Lisäksi erilaiset väri- ja muotoerot eivät ole haapanoilla epätavallisia.

Sinisorsan ja haapanan risteymällä on usein sinisorsan vaikutuksesta vihertävä silmäntausjuova ja mahdollisesti kellertävä otsakilpi haapanan vaikutuksesta. Muun muassa oranssit jalat sekä pyrstösulkien muoto voivat antaa vihjettä tällaisesta risteymätyypistä. Rinnan värisävy on tyypillisesti enemmän kastanjanruskea sinisorsaan viitaten.

Useiden tuntomerkkien summa

Amerikan- tai patagonianhaapanaristeymäksi määrittäminen ei voi perustua pelkästään vihreään juovaan päässä, vaan määrittäminen pitää perustua useaan tuntomerkkiin. Päänku-

Amerikanhaapanan ja haapanan risteymä voi muistuttaa ensi näkemältä paljon amerikanhaapanaa. Tämän linnun selkä ja kupeiden takaosa on kuitenkin haapanamaisesti harmaa. Silmän takan oleva tumma juova ei ole säihkyvän vihreä. Linnun kainalohöyhenet, jotka eivät näy kuvissa, olivat tavallisen haapanan tapaan harmahtavat. Vihti, 22.4.2012. ARTTU VALONEN

Tämä sorsa muistuttaa huomattavasti amerikanhaapanan ja haapanan risteymää muun muassa pään kuvioiden perusteella. Poskelta puuttuu kuitenkin amerikanhaapanamainen täplitys, ja linnun kupeet ja selkä ovat harmaat. Oranssit jalat viittaavat sinisorsaan, ja tätä lintua arvelaanakin sinisorsan ja haapanan risteymäksi. Hyvin samantapainen risteymlintu, jota luultiin aluksi amerikanhaapanaristeymäksi, havaittiin Pyhtäällä ja Kotkassa keväällä 2014. Salo, 9.4.2012. MICHA FAGER

Myös värikkäiset linnut on otettava huomioon risteymiä määritettäessä. Tällä haapanakoiraalla on laajalti valkea alue päässä. Punertava ja täplikäs väritys rinnassa, kyljissä ja selässä johtuu siitä, että lintu on sulkimassa parhaillaan peruspuvusta kohti keväistä juhlapukua. Norfolk, Iso-Britannia, 30.1.2016. ALEKSI LEHIKONEN

vioiden lisäksi pitäisi kuvata rinnan, selän ja kupeiden sekä mielellään myös jalkojen väri. Punaruskea rinta tai oranssit jalat ovat huonoja piirteitä amerikan- tai patagonianhaapanaristeyksille ja sopivat paremmin sinisorsan ja haapanan risteyksille. Valkoiset kainalot puolestaan viittaavat joko amerikanhaapanan- tai patagonianhaapanaristeykseen.

Amerikanhaapanaristeyksillä pitäisi olla risteymään viittaavien päänkuvioiden lisäksi punertavaa kyljissä sekä mahdollisesti myös selässä erotuksena sinisorsan ja haapanan risteyksistä tai haapanoista, joilla on vihertävää väriä päässä. Lisäksi on olennaista, että rinnan punertava sävy ei ole oranssi

(kuten patagonianhaapanalla) tai punaruskea (kuten sinisorsalla) vaan pinkin tai punaviinin sävyinen.

Patagonianhaapanaristeyksillä pitäisi havaita useita seuraavista tuntomerkeistä: oranssi rinta, laajalti vihreä juova silmän takana, laajalti valkea yläperä, mustavalkokirjava alaperä, korkeintaan silmän päälle ulottuva otsakilpi ja selkeästi tumma-keskustaiset hartiahöyhenet.

Lisää amerikanhaapanasta ja risteyksistä:

Votier, S. C., Harrop, A. H. J. & Denny, M. 2003: A review of the status and identification of American Wigeon in Britain and Ireland. *British Birds* 96: 2–22.

Uusintakäsittelyn jälkeen hyväksytyt haapanaristeykset

amerikanhaapana x haapana

27.4.1999 Liperi, Papelonsaari, koiras

28.4.1999 Liperi, Hepolahti, koiras (eri yksilö)

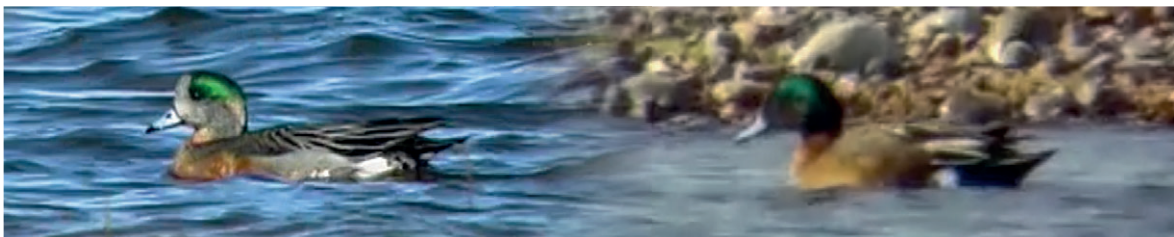
22.4. ja 12.5.2012 Vihti, Vanjärvi, koiras

patagonianhaapana x haapana

10.5.–7.6.2004 Rautjärvi, koiras

australiantavi x haapana

25.4.2017 Hanko, Uddskatan lintuasema, koiras

Tätä patagonianhaapanan ja haapanan risteymää epäiltiin alun perin amerikanhaapanaristeymäksi. Tälle risteymätyypille tyypillisiä tuntomerkkejä ovat vaalea, vain silmän yläpuolelle ulottuva otsakilpi, vihreä alue silmän takana, laajalti tummat hartiahöyhenten keskustat, oranssi väri rinnassa ja kupeiden etuosassa, musta-valkotäplikkäs alaperä sekä valkoiset kainalot (eivät näy kuvassa). Parikkala, 10.5.2004. JARI KONTIÖKORPI

Risteymähaapanoita määritettäessä on hyvä pitää mielessä myös australiantavin ja haapanan risteymä (sisältää myös muiden haapanalajien mahdollisuuden). Myös tällä risteymätyypillä on oranssinpunertavat kupeet ja vihertävää päässä. Pään muoto on haapanamainen. Australiantaviin viittaavia tuntomerkkejä ovat ruumiin ja pään väritys sekä muun muassa suppea valkea laikku kupeen takaosassa ja laajalti musta peräpää. Hanko, 25.4.2017. JARKKO SANTAHARJU